

УДК 336.71

КЛАСИФІКАЦІЯ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУ: ПОЗИЧКА, ПОЗИКА, ДЕПОЗИТ

Ярослав Миколайович ОСТАПЧУК

*к.е.н, доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»*

Анотація. Стаття присвячена визначенню класифікації банківського кредиту на підставі уніфікації підходів до вивчення сутнісних ознак кредиту взагалі та банківського кредиту зокрема. На відміну від загальнопоширеного розуміння банківського кредиту переважно лише як позички, в статті обґрунтована необхідність класифікації банківських кредитів на позички, позики та депозити.

Аннотация. Статья посвящена определению классификации банковского кредита на основании унификации подходов к изучению существенных признаков кредита вообще и банковского кредита в частности. В отличие от общераспространенного понимания банковского кредита преимущественно только как ссуды, в статье обоснована необходимость классификации банковских кредитов на ссуды, займы и депозиты

Ключові слова: банк, кредит, позика, позичка, депозит.

Ключевые слова: банк, кредит, ссуда, займ, депозит.

Постановка проблеми. Враховуючи єдність видової сутності банківського кредиту та кредиту взагалі, перший з них можна класифікувати за багатьма ознаками, аналогічними класифікації базового по відношенню нього явища останнього. Проте нажаль цьому заважає відсутність єдиних стандартів класифікації кредиту взагалі. Такі стандарти відсутні не лише в світовій практиці, а й в безпосередньо Україні. «В спеціальних дослідженнях з цього питання кредиту [1, пар.1.2, 1.3; 2, пар.1.2; 3, пар.3.1, 3.2] як економістами, так і юристами ґрунтовно доведений факт недостатнього відображення у вітчизняному законодавстві класифікації форм та видів».

В результаті для дослідження класифікації банківського кредиту залежно від інструментів, якими оформлюються кредитні операції, вбачається нагальна потреба здійснення не лише чіткого зазначення сутнісних меж різновидів останніх, а й використання спеціального набору конкретних термінів, кожен з яких відповідав би різній природі кредитних угод. Впровадження цього дозволило б безпосередньо уникнути подвійного застосування одного й того самого терміну “кредит” для позначення явища кредиту взагалі та одночасно одного з видів його інструментів.

Мета статті полягає у визначенні класифікації банківського кредиту.

Методи дослідження. Методологічною та інформаційною основою роботи є вітчизняні та зарубіжні наукові праці, законодавчі та нормативні акти, матеріали періодичних видань, ресурси Internet тощо.

При проведенні дослідження використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення наукових підходів та вимог законодавства.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Серед науковців від права вже тривалий час дискутується можливість оперування для визначення вузького розуміння банківського кредиту спеціальними поняттями на кшталт “позичка” або “позика”, як конкретними інструментами оформлення відповідної угоди. Нажаль в економічних працях, навіть у фундаментальних з приводу кредиту та банківської справи, дані поняття чітко не визначені і здебільшого навіть одночасно обидва використовуються в якості синонімів поняття «кредит».

Насправді, якщо терміни *кредит*, *позичка* та *позика* вживаються у розмовно-повсякденному розумінні, то навряд чи варто сперечатись щодо правильності їх трактування. В побуті однако-

во “позичають” й велосипед, й буханець хлібу, й гроші. Але коли мова йде про наукові дослідження, слід правильно розкривати зміст та давати чіткі визначення термінів, які не припускають неоднозначних тлумачень. У протилежному випадку, відбувається “рикошет” хаосу з теорії в практику, ускладнення якої вже реально стримує розвиток економіки країни. З причин різночитання наслідки практичних ускладнень посилюються неможливістю їх об’єктивного вирішення в судовому порядку. Це очевидно.

В літературі іноді вказується, що використання у різних варіантах одного й того ж терміну ніяких незручностей за собою не тягне, оскільки необхідно лише мати на увазі, що мова йде про омоніми. Однак нечітке вживання термінів у дослідженнях та регулюючих актах часто призводить до змішування понять, невірному усвідомленню їх сутності та практичних помилок. За відсутності єдиних нормативних визначень “страждань” зазнають і юристи, і економісти. Саме з цього приводу, так би мовити, “б’ють в набат” інші автори [4; 5; 6; 7; 8; 9].

Це особливо актуально в сучасних умовах набрання чинності нового Цивільного кодексу (ЦК) України. Треба зазначити, що в ЦК УРСР відмінностей між кредитом, позикою та позичкою конкретно не було вказано (див. гл.32, 33) [10]. В новому ж ЦК зроблено спробу надати цим поняттям різне юридичне трактування. Зважаючи на те, що за статусом цивільний кодекс являється вихідним для наступних спеціальних нормативних актів, то визначені в ньому поняття слід вважати базовими.

Власне термін “*позика*” в ЦК України (ст. 1046-1053) використовується як загальне поняття для *договорів з приводу передачі у власність грошових коштів або інших речей, визначених родовими ознаками, на умовах повернення їх еквіваленту*. Термін “*кредит*” (згідно ст. 1054) співвідноситься з позикою як вид із родом. Він використовується для договорів, у яких, *по-перше*, звужено коло можливих кредиторів до фінансових установ (одними з яких є банки), *по-друге*, обмежено об’єкт договору тільки грошовими коштами¹, *по-третє*, обмежено платність зобов’язальних відносин виключно процентом.

¹ Поряд з цим, ЦК України в параграфі “Кредит” чомусь більш широко прописано поняття такого його виду як “комерційний кредит” (тобто надання кредиту як авансу, попередньої оплати, відстрочення або розстрочення оплати товарів, робіт або послуг): адже, попри вказівку (п.2 ст.1057), що до комерційного кредиту застосовуються положення статті 1054, об’єктом його договору в п.1 ст.1057 зазначаються не лише грошові кошти, а й речі.

Термін “*позичка*” (згідно ст. 827-836) стосується *договорів безоплатної передачі речі для користування протягом встановленого строку*.

Розпочнемо з дослідження **позички**, бо її кодифіковане поняття, серед трьох наведених, зазнає найбільших складнощів свого практичного використання. Спричинюють це наступні обставини.

ЦК України (див. п.2 ст.833) стверджує, що за умов позички після закінчення строку договору користувач має повернути позичкодавцю ту саму річ в такому самому стані, в якому річ була на момент передання для користування. Таким чином, Кодекс витісняє позичку з інституту позики й кредиту (згідно яких погашенню підлягає не та сама вартість, а її еквівалент того ж роду та якості) в окремий вид зобов’язань – до оренди.

Багато вітчизняних юристів даним підходом до тлумачення позички задоволено, тому позитивно оцінюють й тенденцію виключення використання цього терміну з нормативних актів, які регулюють позикові й кредитні відносини. Зазвичай прихильників таких поглядів до цього спонукає існуючий історичний зв’язок формування поняття позички в цивільному праві з розуміння її на кшталт безоплатної оренди ще в римському праві. В результаті, будь-яке використання в побутовій мові й тим паче в економічній літературі поняття позички для характеристики позикових та кредитних відносин, розцінюється зазначеними юристами некоректним.

На наш погляд, прихильність правознавців до ортодоксальної (першорідної) сутності позички є неповним скористанням історичним методом дослідження. Адже, кожне з трьох кодифікованих понять (позика, кредит, позичка) має власну історію не лише виникнення, а й подальшого закріплення у правових системах країн світу. Тому пізнання загального розвитку формування досліджуваних понять може допомогти вирішенню проблеми з їх визначенням.

Так, з одного боку, договір позички дійсно ґрунтується на контракті *commodatum* (лат.), окреме від позики та кредиту існування якого визнавалось ще за часів Древнього Риму [11, с.383]. Визначення *commodatum* переслідувало виділення поряд з наймом (*locatio-conductio*), що був платний та консенсуальний, аналогічних останньому відносин, але безоплатного та реального характеру [12, с.308]. Проте, з іншого боку, з розвитком суспільства позички стають непопулярними й в економічних відносинах зустрічаються надзвичайно рідко. Враховуючи, що

норми регулювання позичкових правовідносин не знаходять практичного використання, у період становлення капіталізму у праві економічно розвинених країн відбулося об'єднання договору позички в одну правову категорію із договором позики (*mutuum*) [13, с.411]. Щоправда, у Франції та країнах, цивільне право яких зазнало істотного впливу Французького цивільного кодексу, - в якості виду позики², а, наприклад, в Англії та США, навпаки - як родового поняття (*loan for use*), що включає договір грошової позики (*loan of money*)³. Пізніше законодавчі органи інших країн (Німеччини, Швейцарії) знову провели подібне до римського розмежування між позичкою й позикою.

На погляд групи авторитетних вітчизняних правознавців, в Україні врегулювати подібні відносини юридично більш точно і коректно слід було б шляхом запровадження поряд з договором грошової позики договору позички [14, с.414]. Але введена у нас з 2004 року кодифікація, тягнучи до романо-германського (континентального) типу правової системи⁴, відмовилась від ідеї встановлення будь-якого зв'язку між цими договорами.

Тут треба сказати, що схожу позицію зайняв і дещо раніше прийнятий Цивільний кодекс Російської Федерації. Ні для кого не секрет, що саме на нього орієнтувались українські законодавці, розробляючи власний ЦК. Але ми вже дослідили наскільки надзвичайно складно уніфікувати законодавство до світової практики [15, 16, 17]. Щойно наведена різниця бачення позички в структурі зобов'язальних відносин яскраво свідчить про іноді навіть протилежну відмінність законодавств різних країн. Тому, загалом вітаючи спроби уніфікації, вважаємо допустимими (в

тому числі і щодо орієнтації на досвід Росії) лише ті з них, які помірно адаптуються й не пошкоджують вже устояні та звичні вітчизняні поняття.

Правова історія України хоч і уходить своїм корінням в романо-германський тип правової системи, в той же час через відмінності власного розвитку є повною мірою її особливим європейським різновидом [18, с.569]. Тай сам поділ правових систем за типами є узагальненою теоретичною моделлю штучного характеру [18, с.561].

Не зваживши на це, сучасні статті ЦК України щодо позички однозначно відкинули її регулювання назад - на римські засади. Але непоширеність в суспільстві позичкових відносин в тому розумінні, яке приписує їм римське право⁵, та, як наслідок, набуття позичкою з часом вже іншого змісту відмова від якого спричинить тепер незручності, стають для нас підставою визнати кодифіковану трансформацію поняття позички - неефективною⁶. З розвитком економічних відносин має відбутись і розвиток нового кола відносин права.

Пропонуючи не закріплювати за відносинами безоплатного найму такого поняття як позичка, ми не бачимо нічого жакливого, що таким чином вони залишаться без власної спеціальної назви. Адже подібна відсутність останньої в тому ж ЦК України вже має місце, наприклад, щодо відносин безпроцентної позики. Тай в радянському кодексі [10], який передував новоприйнятому, поряд з договором майнового найму (гл.25)⁷, без будь-якої спеціальної назви "уживався" договір безоплатного користування (гл.27)⁸. І хоч за часів СРСР були спроби [21, с.392] довести необхідність трансформації поняття позички на кшталт тієї, що здійснив новий ЦК України, та оскільки тоді їх не було реалізовано й неорендна трактовка позички "перекочувала" в законодавство незалежної України, набувши усталеності в різних нормативних актів⁹, - закономірно постає висновок про недоцільність проведення змін, які нав'язує новий ЦК України стосовно визначення

² Сам договір позики в своєму широкому розумінні за Французьким цивільним кодексом складається з: по-перше, позики неспоживних речей і називається позикою для користування (*prêt a usage*) або позичкою (*commodat*), а, по-друге, - позики речей, які споживаються шляхом користування і називається споживчою позикою (*prêt de consommation*), або просто позикою в вузькому розумінні. Див. [13, с.411-412].

³ Хоч треба зазначити остаточну нерегульованість позичкових відносин в англійському праві. Суди керуються в основному судовою практикою й договір позички часто розглядається як один з випадків залежного тримання (*bail-ment*). Див. [13, с.411-412].

⁴ Найважливішою ознакою цього типу правової системи є рецепція (тобто запозичення основних правових категорій, інститутів й інших конструкцій) римського права, що цілком закономірно враховуючи непереборну точність, послідовність й закінченість останнього, завдяки чому воно на багато століть випередило хід історичного розвитку людського суспільства. Велика множина й правових категорій українського законодавства має латинський корень. Особливо багатий на них Цивільний кодекс України.

⁵ Щодо доведення цього див. [19, с.260].

⁶ Подібні аргументи є приводом існування й серед російських дослідників таких, що незадоволені цивільним кодексом своєї країни через його романо-германський орієнтир по відношенню до визначення позички. Див. [8; 9].

⁷ Аналог сучасного договору найма (оренди). Див. [20, гл.58].

⁸ Аналог сучасного договору позички. Див. [20, гл.60].

⁹ Примітно, що і в новому Господарському кодексі України збережено усталене поняття позички, яке за визначенням протирічить новому ЦК України, хоч обидва кодекси затверджувались одночасно. Див.: [22, ст. 346, 348, 349].

позички.

Те чи інше правовідношення завжди виникає і розвивається за викликом практики, тому у впливі об'єктивних потреб суспільства й треба шукати її визначення.

В українську мову термін “позичка” прийшов у XV столітті із старопольської. Цікаво, що по-польськи “rozyczka” означає і договір позички і договір позики [23, с.635; 24, с.307; 25, с.1242]. Хоча ще за часів Київської Русі для позначення правовідносин з подібного приводу використовувались різні терміни старослов'янської основи, але з часом (XV-XVI ст.) у нормативному обороті закріпились лише два з них – позика (рос. “заєм”), як родове значення, та позичка (рос. “ссуда”), як її грошовий вид [8, с.32-33; 26, с.431]. Термін “кредит”, подібно Росії, в Україні з'явився на декілька століть пізніше. Однаковість обох країн полягає і в переважному тлумаченні кредиту як позички [8, с.32-33; 26, с.431; 27, с.304; 28, с.242; 29; 30, с.406].

При цьому характерною позицією багатьох авторів як в минулому, так і в останніх публікаціях, є і позначення “позички” рівноцінним синонімом “позики” [31, с.368; 32]. Особливо часто це відбувається в словниках сучасної загальноживаної лексики [33, с.648, 1258; 34, с.160] та перекладі [35; 36].

Крім цього, існує й погляд, який підносить позичку на щабель роду із виділенням в якості її видів кредиту та позики в залежності від типу позичкодавця – відповідно банківської чи небанківської установи [37, с.62]. Даний поділ ґрунтується на тезі, що за позики видача коштів не може перевищувати суму залучених коштів, в той час як обсяг кредиту необмежений, оскільки є чистою генерацією грошей. На додачу стверджується, що в бухгалтерському обліку кредитної організації позикові операції відображаються по двом активним рахункам (дебет позичкового рахунку і кредит рахунку каси банку), а кредитні операції – по активному та пасивному (дебет позичкового рахунку і кредит якогось пасивного рахунку, наприклад, розрахункового рахунку клієнта банку).

Останній підхід нам видається найменш переконливим¹⁰. По-перше, відразу насторожує періодичне відхилення його ініціаторів від власної позиції: іноді фінансові організації в цілому вони називають кредитними (див. тезу про облік), в той час як зазначають, що кредити є прерогати-

вою лише таких фінансових організацій як банки; або в прикладі бухгалтерської проводки щодо позики чомусь наводять рахунок каси банку і в той же час зазначають, що позики можуть надавати тільки небанківські фінансові організації. Але якщо ці неув'язки вважати лише технічними помилками є ще й принциповий аргумент проти запропонованого підходу. Не заперечуючи можливості банків у грошово-кредитній мультиплікації¹¹, не бачимо потреби вигадувати для такого виду позичок як банківської спеціальної назви – кредити. Оскільки авторами не наводиться прикладів позичкових операцій банків іншого, крім кредитного, характеру, то й термін “банківська позичка” не менше ніж спеціальний для неї термін “кредит” дає можливість зрозуміти про що йде мова.

У виділенні дослідниками різного бухгалтерського відображення кредитних та позикових операцій в обліку відповідно банків та парабанків також є сумнівний момент. Адже відмінність відповідного відображення насправді буде мати місце не завжди, а лише за безготівкової форми позичкових відносин коли позичальником в банку виступатиме його клієнт. В решті випадків в обліку як банків, так і парабанків проводка з надання позички буде однаковою: дебет такого активного рахунку як позичковий та кредит рахунку надавача позички (в залежності від готівкової чи безготівкової форми позички, це буде або рахунок каси або розрахунковий рахунок).

Проте найбільший парадокс досліджуваної концепції полягає в тому, що в бухгалтерському обліку підприємств та організацій як Росії, так і України використання терміну “позичка” відсутнє. А терміни “позика” та “кредит” хоч і обліковуються окремо один від іншого, та спосіб, в який це робиться [9, с.28; 38; 39, с.246-247; 40], по-перше, відрізняється від описаного авторами, а по-друге, ще більше ускладнює розуміння відмінностей них.

Позика тут виступає родом, що включає кредити банків та інші позики. З цього незрозуміло - чи укладачі відповідних положень хотіли підкреслити, що:

- кредитом називається саме банківська позика. Виокремлення банківських серед інших позик може мати певний сенс в силу їх особливості. Але тоді назва просто “кредити”, на відміну від наведеної “кредити банків”, була б доречнішою, бо не наштовхувала б на думку про існування ще яки-

¹⁰ Про необхідність його серйозного розбору та солідної критики зазначає і професор М.Песель. [9, с.28].

¹¹ Хоч в разі надання банком позички готівкою мультиплікація може не відбутись й тоді незрозуміло яким терміном називати таку позичку.

хось кредитів. А це не робиться;

- кредитом називається саме грошова позиція. Тобто в силу поширеного погляду, що банки надають саме такі. Але тоді потрібно б наводити окремо і статті кредитів небанківських установ, які теж мають право надання позик у грошовій формі¹². А це не робиться також.

В бухгалтерському обліку банків взагалі ж використовується тільки поняття “кредит”. Щоправда, це стосується лише його нормативних актів [41; 42]. У відповідній навчальній літературі часто такого обмеження не спостерігається й можна зустріти оперування в якості синоніма “кредиту”, що надається банками, як терміна “позики” [43, с.140; 44, с.164; 45, гл.7], так і “позичка” [46, с.132]. Іноді – виокремлення позички як виду банківського кредиту [44, с.157; 45, с.166; 47, с.139]. Але найбільше дивує в усіх досліджених ненормативних джерелах, незважаючи на щойно зазначені їх відмінності, однотайне оперування поняттям “позичковий рахунок” в якості синоніма поняття “рахунок для обліку наданих кредитів”.

Поряд з цим, у російському Великому бухгалтерському словнику під редакцією А.Азріліяна не зазначається різниці між позикою, позичкою та кредитом [48]. Подібна практика має місце й в Сполучених штатах Америки [49, с.484-499].

В небухгалтерській економічній іноземній літературі також не наводиться відмінностей між позичкою (lending, loan, advance, borrowing), позикою (loan, lending, borrowing, advance) і кредитом (credit) не зважаючи на закріплення за ними спеціальних назв [50; 51 - 56].

Таким чином, попри нашу наполегливість у пошуку базування правових формулювань на практику та науку, відносно визначення позички ми зазнали фіаско, ще більше ускладнивши цим її розуміння. Межа між змістом трьох досліджуваних понять розмивається. Особливо яскраво про слабкість наукового підґрунтя як точки опору для цих понять свідчить наступний приклад.

В Економічній енциклопедії, що видана в 2000-2001рр. авторським колективом під керівництвом С.В.Мочерного, стаття з приводу кре-

¹²Гроші можуть бути предметом не лише договору банківського кредиту, а й інших кредитних угод, наприклад, - між ломбардом та громадянином, операцій кредитних спілок, державних позик тощо.

диту тлумачить його як *позику в грошовій або товарній формі* [57, с.93]. Але визначення самої позики в енциклопедії чомусь не дається. Проте дається неспівпадаюче із визначенням кредиту взагалі визначення банківського кредиту – як *тимчасового надання у борг грошових коштів фізичним і юридичним особам* [57, с.89]. Не спасає ситуації і наведене в енциклопедії визначення згаданого поняття *боргу як грошової суми, взятої в позичку на певний термін і на певних умовах* [57, с.115]. На наш погляд, воно не менш поверхове ніж визначення кредиту. По-перше, незрозуміла причина звуження боргу виключно до грошової суми, в той час як досить поширеною є його й товарна форма. Дане звуження, до речі, протирічить похідному визначенню банківського кредиту, в якому згадується борг водночас із уточненням його грошової форми. Принаймні вже це непрямо свідчить про можливість існування й інших форм. По-друге, посилаючись на позичку, енциклопедія не дає її власного визначення. І, по-третє, згадування якихось “певних умов” без їх конкретизації робить це визначення занадто розмитим.

Щоб об’єктивно розставити всі крапки над “і” щодо сутності, окрім позички, тепер вже позики та кредиту, знов найвірнішим буде звернутись до першоджерела їх походження. Такою alma mater для цих латинських слів є також Римське право.

Висновки. На підставі аналізу теорії кредиту запропоновано рекомендації щодо її вдосконалення через відокремлення в понятті банківського кредиту власне його широкого та вузького розуміння з метою використання цього в подальшій побудові класифікації банківського кредиту.

Разом з цим за ознаками економічної природи, змістом прав та зобов’язань, які засвідчуються відповідно грошовою формою банківського кредиту, класифікацію його видів слід будувати в розрізі фінансових інструментів грошового ринку, що застосовують такі фінансові посередники як банки. Відповідно запропоновано класифікацію банківського кредиту на позички, позики та депозити на відміну від існуючих підходів вузького розуміння банківського кредиту переважно лише як позички.

Список використаних джерел

1. Гроші та кредит : підручник / [М. І.Савлук, А. М.Мороз, М. Ф.Пуховкіна та ін.] ; за заг. ред. М.І.Савлука. – К : КНЕУ, 2001. – 602 с.
2. Гроші та кредит : підручник / за ред. Б. С. Івасіва. – К : КНЕУ, 1999. – 404 с.
3. Денисенко М. П. Гроші та кредит у банківській справі: навч. посібник / М. П. Денисенко – К : Алерта, 2004. – 478 с.
4. Ковальчук А. Т. Банки. Кредит. Фінанси : законодавчо-правовий вимір / Ковальчук А. Т. – К. : Парламентське видавництво, 2004. – 259 с.
5. Тосунян Г. А. Банковское право Российской Федерации. Общая часть: учебник / Тосунян Г. А., Викулин А. Ю., Экмалян А. М.; под общ. ред. Б.Н.Топорина. – М. : Юристъ, 1999. – 448 с.
6. Рябко Л. Г. Правовое регулирование кредитных отношений по законодательству Украины : дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Рябко Людмила Григорівна. - О., 2001. – 218 с.
7. Ямпольский М. М. О трактовках кредита / М. М. Ямпольский // Деньги и Кредит. – 1999. - №4. - С. 30-32.
8. Замуруев А. С. Кредит и осуда : терминологический анализ, классификация и определение формы / А.С. Замуруев // Деньги и Кредит. – 1999. - №4. - С.32-35
9. Пессель М. А. Заем, кредит, ссуда / М. А. Пессель // Деньги и Кредит. - 1999 - №4 - С.27-29
10. Цивільний кодекс України. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2002. – 148с.
11. Підпригора О. А., Харитонов Є. О. Римське право : підручник / О. А. Підпригора, Є. О. Харитонов. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 512 с.
12. Підпригора О. А. Римське приватне право : підручник для студентів юрид. спец. вищих навч. закладів / Підпригора О. А. – [Вид. 3-є, перероб. та доп.]. - К. : Видавничий дім “ІнЮре”, 2001. – 440 с.
13. Гражданское и торговое право капиталистических государств: учебник. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Междунар. отношения, 1993. – 560с.
14. Цивільне право України : підручник : У 2-х кн.. / [Д. В. Боброва, О. В. Дзера, А.С.Довгерт та ін.]; за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – Кн. 2. – 784 с.
15. Остапчук Я. Уніфікація правового та економічного визначення кредиту / Ярослав Остапчук // Економіст. - 2008. - №3. - С. 42-44.
16. Остапчук Я. До питання уніфікації визначення кредиту / Ярослав Остапчук // Економіст. - 2008. - №4. - С. 69-71.
17. Остапчук Я. М. Вплив визначення банківського кредиту на його класифікацію / Я. М. Остапчук // Фінанси, облік і аудит : Зб. наук. пр. - К. : КНЕУ, 2008. - Вип. 11 - С. 123-130.
18. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учебник / Скакун О. Ф. – Харьков : Консум ; Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с.
19. Гражданское и торговое право капиталистических стран : учеб. пособие / Под ред. В. П. Мозолина и М. И. Кулагина. – М. : Высш. школа, 1980. – 382с.
20. Цивільний кодекс України. - К. : Атіка, 2003. - 416 с.
21. Иоффе О.С. Обязательственное право / Иоффе О.С. - М. : Юрлит., 1975.- 878 с.
22. Господарський кодекс України. - К. : Атіка, 2003.- 208 с.
23. Зобов'язальне право : теорія і практика : [навч. посібн. для студентів юрид. вузів і фак. ун-тів] ; за ред. О. В. Дзери. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 912с.
24. Мирович А. Большой русско-польский словарь / [Мирович и др.]. – М. : «Сов. Энциклопедия» ; Варшава «Ведза Повшехна», 1970. – в 2-х кн. / Книга 1-я, 1-784с.
25. Мирович А. Большой русско-польский словарь / [Мирович и др.]. – М. : «Сов. Энциклопедия» ; Варшава «Ведза Повшехна», 1970. - в 2-х кн. / Книга 2-я, 784-1456с.
26. Современный словарь иностранных слов : толкование, словоупотребление, этимология / Л. М. Баш, А. В. Боброва и др. - [Издание 3-е, дополненное]. – М.: Цитадель-трейд, 2002. – 960 с.
27. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведов. – М. : Азбуковник, 1997. – С. 304
28. Загородній А. Г. Фінансовий словник / Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. – [2-ге вид., випр. та доп.]. – Львів : Вид-во “Центр Європи”, 1997. – 576 с.
29. Банківські операції: підручник / [А. М. Мороз, М. І.Савлук, М. Ф.Пуховкіна та ін.]; за ред. А. М.Мороза. - [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : КНЕУ, 2002, - 476с.
30. Фінансове право : підручник / [Алісов Є.О., Воронова Л.К., Кадькаленко С.Т. та ін.] ; Кер. авт. кол. і відп. ред. Л. К. Воронова. – Х.: Фірма “Консум”, 1998. – 496 с.

31. Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. – К. : Головна редакція УРЕ, 1977. – 776 с.
32. Островская О. М. Банковское дело : Толковый словарь / Островская О. М. – [2-е изд.]. – М. : Гелиос АРВ, 2001. – 400 с.
33. Советский энциклопедический словарь / Гл. ред. А.М. Прохоров. – [3-е изд.]. – М. : Сов. энциклопедия, 1985. – 1600 с.
34. Лопатников Л. И. Экономико-математический словарь: Словарь современной экономической науки / Лопатников Л. И. – [5-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Дело, 2003. – 520 с.
35. Українсько-російський словник / Під ред. Л. С. Паламарчука, Л. Г. Скрипник. – [6-е вид.]. – К. : Головна редакція УРЕ, 1986. – 940с.
36. Русско-украинский словарь / Сост-ли Д. И.Ганич, И. С.Олейник. – [4-е изд.]. – К. : Радянська школа, 1978. – 1012 с.
37. Абалкин Л. И. Банковская система России. Настольная книга банкира. Книга I / [Абалкин Л.И.,АболихинаГ.А.,АдибековМ.Г.идр.];Подред. А. Г. Грязновой, А.В. Молчанова, А.М. Тавасиева, О.И. Лаврушина, В.А. Питателева, Г.С. Пано-вой. – М. : ТОО Инжиниринго-консалтинговая компания «ДеКА», 1995. – 688 с.
38. Загородній А. Г. Бухгалтерський облік : основи теорії і практики: навч. посібник / А. Г. Завгородній, Г. О. Партин. – [3-тє вид., перероб. і доп.]. – К. : Т-во “Знання”, КОО, 2004. – 377 с.
39. Кужельний М. В. Теорія бухгалтерського обліку : підручник / М.В. Кужельний, В. Г. Лінник. – К. : КНЕУ, 2001. – 334 с.
40. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : наказ Міністерства фінансів України : прийнято 30.11.1999 р. № 291 : за станом на 09.06.2008 р. / Міністерство фінансів України. – Офіційний текст. – Режим доступу до наказу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
41. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України : постанова Правління НБУ : затверджена 17.06.2004 р. № 280 : за станом на 09.06.2008 р. / Національний банк України. – Офіційний текст. – Режим доступу до постанови : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
42. Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України : постанова Правління НБУ : затверджена 15.09.2004 р. № 435 : за станом на 09.06.2008 р. / Національний банк України. – Офіційний текст. – Режим доступу до постанови : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
43. Спяк Г. І. Облік і аудит у банках: навчальний посібник / Г. І. Спяк, Т. І. Фаріон. – К. : Атіка, 2004. – 328с.
44. Облік і аудит у банках : навч. посіб. / [О. В. Васюренко, Л. В. Сердюк, О. М. Сидеренко та ін.] ; за ред. О. В. Васюренко. – К. : Знання, 2006 – 595 с.
45. Облік і аудит у комерційних банках / За ред. А. М. Герасимовича. – Львів : Видавництво “Фенікс”, 1999. – 512 с.
46. Облік і аудит у банках : підручник / [А. М. Герасимович, Л. М. Кіндрацька, Т. В. Кривовяз та ін.] ; за ред. А. М. Герасимовича. – К. : КНЕУ, 2004. – 536 с.
47. Кузьминська О. Е. Організація обліку в банках : [навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц.] / О. Е. Кузьминська, В. Б. Кириленко. - К.: КНЕУ, 2002.– 282 с.
48. Большой бухгалтерский словарь / Под ред. А. Н. Азрилияна. – М. : Институт новой экономики, 1999. – 574 с.
49. Велш Глен А. Основи фінансового обліку / Велш Глен А., Шорт Деніел Г. ; [пер. з англ. О. Мінін, О. Ткач]. – К. : Основи, 1999. – 943с.
50. Долан Э. Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика / Долан Э. Дж., Кэмпбелл К. Д., Кэмпбелл Р. Дж. – М. ; Д. : Профико, СП “Автокомп”, 1991. – 448 с.
51. Габбард Р. Глен. Гроші, фінансова система та економіка: підручник / Габбард Р. Глен ; [пер. з англ.; наук. ред. пер. М.Савлук, Д.Олесневич]. – К.: КНЕУ, 2004.– 889 с.
52. Мишкін. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Мишкін, Фредерік С.; [пер. з англ. С. Панчишин, А. Стасишин, Г. Стеблій]. – К. : Основи, 1999. – 963 с.
53. Герасимчук Л. Англо-український і українсько-англійській практичний економічний словник / Герасимчук Л. – К. : Криниця, 2003. – 352 с.
54. Англо-русский экономический словарь / Под ред. А.В. Аникина – М. : «Русский язык», 1977. – 728 с.
55. Англо-русский юридический словарь: право и экономика / А.Г.Пивовар, В.И.Осипов. – М.: Издательство “Экзамен”, 2003. – 864 с.
56. Glossary Banking and Finance / editor Shakil Faruqi, volume 1 (2). – Economic Deve- lopment

Institute of the World Bank and Finance Academy
Moscow, 1993. – 318 (632) p.

57. Економічна енциклопедія : у трьох томах.
Т.2 / Редкол.: ...С.В.Мочерний (відп. ред.) та ін. –
К. : Видавничий центр “Академія”, 2001. – 848 с.